

5. Лукасевич О.А. Суб'єкт, суб'єктність і вчинкові активність [Електронний ресурс] / О. А. Лукасевич. – Режим доступу до статті: [http://pspz_2013_1_10%20\(2\).pdf](http://pspz_2013_1_10%20(2).pdf)
6. Політологічний енциклопедичний словник [Текст] / [упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка]. – [2-е вид., доп. і перероб.]. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
7. Селютіна Н.Ф. Суб'єктний потенціал політико-адміністративної еліти [Електронний ресурс] / Н.Ф. Селютіна // Державне будівництво. – 2007. – № 1(1). – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2007_1\(1\)_36.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2007_1(1)_36.pdf)
8. Терешкун О.Ф. Політична суб'єктність української нації: генеза, стан, тенденції розвитку [Електронний ресурс] : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 / О.Ф. Терешкун; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2005. – 21 с. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/16588.html>

Постоловская А. О. Субъектность политической элиты: к определению понятия

В статье делается попытка изучения содержания понятия субъектности политической элиты, сопоставление его с пониманием политической элиты как субъекта политических отношений.

Ключевые слова: субъект политических отношений, политическая элита, субъектность политической элиты, политическая субъектность.

Postolovska A. Subject of political elite: to determination of concept

The article is sanctified to the study of maintenance of concept of subject of political elite, comparison of him with understanding of political elite as a subject of political relations.

Keywords: subject of political relations, political elite, subject of political elite, political subject.

УДК 32.019.52

Булда О. А.

ІДЕЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СПРОТИВУ В ІСТОРІЇ ТА ТЕОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

У статті проаналізовано витоки та етапи розвитку громадянського спротиву і теорії та історії політичної науки. Розкрито історичні та практичні особливості виникнення та розвитку громадянського спротиву в різні історичні періоди. Наведено приклади перших проявів громадянського спротиву у літературних творах та практичних аспектах життя відомих філософів та політологів. Зазначено про важливість подальшого розвитку громадянського спротиву як унікальної можливості захисту своїх прав та розвитку демократичної, соціальної та незалежної держави у сучасному світі.

Ключові слова: громадянська непокора, громадянський спротив, громадянська відповідальність, теорія та історія політичної науки, не насильницькі методи боротьби, мирний спротив, протестні компанії, відновлення справедливості, гідність, витоки, розвиток, акції громадянського протесту, національно-визвольний рух, закони, держава, демократія, світова революція.

*«Truth and non-violence are as old as the hills»
Mahatma Gandhi*

Історія кожної країни унікальна і має свої приклади ненасильницьких акцій громадянського протесту. Вони можуть мати різну мету, різні засоби, інколи вони досягають успіху, інколи є провальними, але на разі у сучасному цивілізованому світі це єдиний спосіб досягнути справедливості мирним шляхом.

Актуальність дослідження зумовлена останніми подіями у сучасному світі, де права людини порушуються щодня, люди віддають свої життя за для кращого майбутнього наступних поколінь, де військові дії набирають все більшого масштабу і не мають межі, а також особливостями розвитку громадянського суспільства в Україні, перетворення українського народу з об'єкту державної влади на повноцінний суб'єкт влади. Виникає необхідність дослідити інші можливості вирішення складних політичних питань заради збереження життя людей та розвитку справедливості, честі, моралі та становлення демократії.

Метою даної наукової статті є дослідити історичні витoki, та подальший розвиток ідей громадянського спротиву в історії та теорії політичної науки.

Серед вітчизняних дослідників, які так чи інакше вивчають цю тему, слід назвати В. Бабкіна, А. Колодій, П. Мартиненка, Ю. Шемшученка, А. Ткачука, М. Паламарчука, В. Речицького, С. Ковтуна, М. Тура. За кордоном явище громадянської непокори активно вивчається ще з часів Генрі Торо. Тож слід назвати прізвища Х. Арендт, Е. Фрома, М. Ганді, М. Л. Кінга, Дж. Ролза, М. Новіцького, М. Рендла, Дж. Шарп, Д. Коена, Е. Арато, Р. Дворкіна, П. Денхоффа, П. Вірно, К. Шмідта, Р. Апрусіяна, Ю. Мельвіля, Г. Мальцева, М. Валцера, Е. Ченовет, М. Стефан, Х. Мерріман як авторів, які присвітили свої праці вивченню явища громадянської непокори.

Основні аспекти, на яких акцентуємо увагу у нашому дослідженні:

1. передумови виникнення громадянського спротиву;
2. основні причини розвитку форм та методів громадянського спротиву;
3. подальша еволюція ідей громадянського спротиву та його наслідків;
4. основні історичні постаті, які сприяли започаткуванню та еволюції ідей громадянського спротиву в історії та теорії політичної науки.

У теорії політичної науки, саме ненасильницький метод громадянського спротиву був здатний перетворити всю спільноту на боекдатне суспільство мільйонів: беззбройна боротьба може зменшити витрати і ризики для цивільного населення, поширити громадські структури, солідарність та установи взаємодопомоги. У той же час, така тактика накладає більш істотне політичне, економічне і соціальне навантаження на сильнішого супротивника порівняно з військовим супротивом [8]. Так як у випадку з рухом опору проти нацистської окупації в Данії та Норвегії, ненасильницької боротьби в Чехословаччині та Польщі проти Радянської влади та її керівництва на місцях, або опору Східного Тимору проти індонезійської агресії [2].

Історія політичної науки нам говорить про те, що вперше ідея про громадянську непокору була сформульована американським моралістом Генрі Торо у 1849 році. У його роботі «Про обов'язок громадянської непокори», в якості прикладу наводилася практика відмови від сплати податків як ефективний спосіб протесту проти несправедливої політики державних діячів, без використання насильницьких методів [5]. Також на практиці успішність громадянської непокори була продемонстрована Махатмою Ганді у боротьбі національно-визвольного руху Індії; Мартіном Лютером Кінгом у русі за громадянські права чорношкірих американців та в інших протестних кампаніях ХХ століття [3].

Коли у 1964 році Мартіну Лютеру Кінгу вручали Нобелівську премію миру, то представник Нобелівського комітету сказав так: «Мартін Лютер Кінг у західному світі першим продемонстрував, що боротьба не означає насильство!» [4].

16-тий президент США – Авраам Лінкольн, зупинив кровопролитну війну між Північчю та Півднем Америки. Саме Лінкольн закликав відмовитися від помсти: «Не маючи ні до кого злості, сповнені милосердя, тверді в істині, американці повинні перев'язувати країні її рани та зробити все можливе, щоб завоювати і зберегти справедливий і тривалий мир у своєму домі з усіма народами світу!» Таким чином, громадянська непокора – це водночас не мати ні до кого злості, але при цьому не терпіти зло! Громадянська непокора – це водночас бути милосердним, але при цьому не втрачати істини!

Історичний екскурс у витоки та зародження громадянського спротиву можна здійснити за допомогою аналізу перших випадків громадянської непокори зафіксованих Софоклом. Наприклад, весь сюжет його трагедії «Антигона» - не що інше, як історія громадянської непокори. Антигона стверджує: є закони, які важать більше, ніж закони, що захищаються державою. Це закони совісті, честі, людської гідності.

В свою чергу, Сократ завжди підкреслював, що був законотворчим громадянином. Все життя він старанно виконував свої обов'язки, служив в армії і, навіть очікуючи страти у в'язниці, відмовився бігти, пояснивши своїм учням, що не хоче зруйнувати всю законодавчу основу життя, він говорив, що якщо ти не протестуєш проти існуючих законів, це означає, що ти несеш за них відповідальність, навіть якщо ти далекий від політики. Сам Сократ, як ми знаємо з платонівської «Апології Сократа», завжди виходив з того, що його совість, його уявлення про добро і зло важливіше, ніж покора законам держави [6].

В цілому, приблизно двох тисяч років всі ті, кому не подобалася влада, відразу ж хапалися за зброю. Так тривало до XVIII століття, тобто до того періоду, коли почало виникати громадянське суспільство в його теперішніх формах. Разом з ним стала відроджуватися і цивільна непокора. Одним з перших його прикладів була знаменита клятва в Залі для гри в м'яч, коли у 1789 році Людовик XVI після піввікової перерви скликав Генеральні штати в надії впоратися з фінансовою кризою, нищив країну і депутати дали свою знамениту клятву, відбиту на картині Жака-Луї Давида: не розходитися, поки не виконають свій обов'язок перед народом [1, с. 156]. Ми знаємо, звичайно, що потім вибухнула кривава Велика французька революція з усіма її благодійними і жахливими наслідками, але на початку її ми бачимо якраз один з ранніх прикладів громадянської непокори.

Еволюція виникнення та подальшого розвитку слова «бойкот» також має історію пов'язану з британським управляючим Капітаном Чарлзом Канінгем Бойкотт. Відмова місцевих мешканців обробляти його землю (в рамках кампанії захисту прав робітників 1880 року) призвела до появи у англійській мові дієслова англ. «to boycott». Тут також, можна прослідкувати витоки та розвиток громадянського спротиву, оскільки бойкотування стало стандартним методом мирного спротиву і політичної непокори, яким часто користуються протестуючі в різних сучасних країнах світу.

Генрі Девід Торо першим в XIX столітті не тільки сформулював теоретичні принципи громадянської непокори, а й застосував їх на практиці. Для Торо держава і власність - це зло. Все життя він намагався жити тільки працями власних рук, не користуючись грошима, які приносив його сім'ї їх маленький бізнес. Йому необхідно було сплатити податок - всього один долар, але для Торо відмова від його сплати був справою принципу. Як він сам пояснював, він готовий платити податок на утримання школи і на будівництво доріг, але не буде платити прибутковий податок, тому що не знає, на що підуть ці гроші. При цьому він не тільки був готовий нести покарання за свій ухилення від сплати податків, а й чітко обґрунтовував свою позицію в есе «Громадянська непокора» [7].

Меншість безсила, поки вона погоджується з більшістю. Якщо держава буде поставлена перед вибором: або посадити у в'язницю всіх таких людей, або покласти край війні і рабству - то вона не стане коливатися. Якби тисяча чоловік не заплатили податки в цьому році, то це не було б такою жорстокою і кривавою мірою, ніж, заплативши їх, дати можливість уряду здійснювати насильство і проливати невинну кров. По суті справи, це вирішальний фактор у світовій революції, якщо така можлива [9]. Якщо ти не протестуєш проти несправедливості, значить, ти теж у якійсь мірі винен у цих заходах.

Мартін Лютер Кінг говорив: «Наші цілі нам дав Христос, а тактику - Махатма Ганді». І, звичайно ж, його боротьба за права чорношкірого населення США багато в чому йшла принципом Ганді, хоча Кінг, на відміну від Торо, Толстого і Ганді, не заперечив ні власності, ні держави, не закликав до повного релігійному преображення [10]. Він ставив перед собою куди більш конкретні цілі, однак домагався їх тими ж ненасильницькими методами, які були розроблені до нього.

Пік руху за громадянські права зазвичай пов'язують з 1963 роком - зі знаменитим походом на Вашингтон, в якому взяли участь 200 або 300 тис. чоловік. Саме під час цього походу Мартін Лютер Кінг виголосив свою знамениту промову «I have a dream». Але й після 1963 року боротьба тривала. Влітку 1964 року тисячі добровольців приїхали в південні штати, щоб підготувати афроамериканців до здачі іспитів для отримання права голосувати.

Отже, передумовами виникнення громадянського спротиву були історичні факти та загальні уявлення про гідність, честь, мораль, навіть за наявності писаних суворих законів, люди не боялись порушувати їх, навіть під загрозою смерті, задля відновлення справедливості. Можна стверджувати, що почуття справедливості, жага до добра та збереження гідності закладені у людині природою, оскільки це можна приглушити авторитаризмом, тотальним контролем, але позбавити людину можливості бути проти жодна влада не в змозі.

В свою чергу, до основних причин розвитку форм та методів громадянського спротиву можна віднести постійні намагання влади утиснути права людей, розвиток громадянського суспільства, еволюція інтелекту та природних почуттів гідності та справедливості, і звісно не можна не згадати про вплив релігії у контексті цього питання.

Подальша еволюція ідей громадянського спротиву стосується кожної країни окремо, що у сукупності являє собою незворотній процес еволюції людства та розуміння ненасильницьких методів боротьби, обов'язок громадянської непокори можна прослідкувати у кожній країні по-своєму, враховуючи всі можливі варіанти таких наслідків [11].

До видатних історичних постатей, які сприяли започаткуванню та еволюції ідей громадянського спротиву в історії та теорії політичної науки можна віднести М. Л. Кінга, М. Ганді, Г. Д. Торо, А. Лінкольна, Л. Толстого, Ч. С. Парнелла, Ч. Бойкотта та інших. Еволюція ідей громадянського спротиву в історії та теорії політичної науки далеко не обмежується іменами, про які сьогодні йшлося. Проте основні принципи такого підходу до політичної боротьби сформували якраз ці люди, для яких особиста відповідальність за події була найважливішим принципом існування. Вони виходили з того, що, навіть залишаючись осторонь, людина стає співучасником когось навколо нього несправедливостей. Для них необхідним було активне протистояння державному насильству, але протистояння обов'язково мирне - і в цьому найважливіший урок, залишений ними для нас.

Використана література:

1. Ганді М. Моя вера в ненасиліе [Текст]: М. Ганді / Вопросы философии – № 3. – 1992. – С. 46 – 52.
2. Девяткин С. В. Искусство сатьяграхи // Опыт ненасилия в XX столетии. [Текст]: Под ред. Р. Г. Апресяна. — М.: Аслан, 1996. – 346 с.
3. Эйдельман Т.Н. Видео&Аудио лекции «История гражданского неповиновения от Сократа до Мартина Лютера Кинга» - [Електронний ресурс]. Режим доступу до відео лекції: <https://www.youtube.com/watch?v=8vQHobeX3V0>
4. Ляганов В. Гражданское неповиновение: история, теория и тенденции. [Електронний ресурс]. Режим доступу до книги: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1056622980>
5. Торо Г. Д. О гражданском неповиновении / Торо Г. Д. Высшие законы [Текст]: Пер. с англ. / Общ. ред., предисл., сост. Н. Е. Покровского. — М.: Республика, 2001. — 412 с.
6. Ченовет Е., Стефан М. Дж. Чому ненасильницький спротив ефективний. Стратегічна логіка громадянського конфлікту [Текст]: Переклад С. Гіріка. — К.: Видавництво «Кліо», 2014. — 303 с.
7. Almond Gabriel A., Verba Sidney, The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations, [Текст]: Princeton, 1963. p. 12-26.
8. Freedom House, Discarding Democracy: FREEDOM IN THE WORLD 2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу до звіту: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2015/discarding-democracy-return-iron-fist>

9. Civility Report 2015 The Peace Worldwide Organization [Електронний ресурс]. Режим доступу до звіту: <http://reports.peaceworldwide.org/civility-report-2015/>;

10. Fromm E. Disobedience as Psychological and Moral Problem [Текст]: Morality and the Law. Ed. by Baird R. and Rosenbaum S. Buffalo, N.Y., 1988. P.93-99.

11. Gene Sharp «The politics of Nonviolent action» Albert Einstein Institution [Електронний ресурс]. Режим доступу до книги: <http://www.aeinstein.org/nonviolentaction/198-methods-of-nonviolent-action/>

Булда О. А. *Идея гражданского сопротивления в истории и теории политической науки*

В статье проанализированы истоки и этапы развития гражданского сопротивления в теории и истории политической науки. Раскрыты исторические и практические особенности возникновения и развития гражданского сопротивления в различные исторические периоды. Приведены примеры первых проявлений гражданского сопротивления в литературных произведениях и практических аспектах жизни известных философов и политологов. Отмечена важность дальнейшего развития гражданского сопротивления как уникальной возможности защиты прав человека и развития демократического, социального и независимого государства в современном мире.

Ключевые слова: Гражданское неповиновение, гражданское сопротивление, гражданская ответственность, теория и история политической науки, а не насильницы методы борьбы, мирный сопротивление, протестные компании, восстановление справедливости, достоинство, истоки, развитие, акции гражданского протеста, национально-освободительное движение, законы, государство, демократия, мировая революция.

Bulda O. *The idea of civil resistance in the history and theory of political science.*

The article analyzes the origins and stages of development of civil resistance in the theory and history of political science. Discovered the historical and practical features of the emergence and development of civil resistance in different historical periods. Made an examples of the first manifestations of civil resistance in literature and practical aspects in lives of famous philosophers and political scientists. The importance of the further development of civil resistance as a unique opportunity to protect human rights and the development of a democratic, social, independent state in the modern world.

Keywords: civil disobedience, civil resistance, civil liability, the theory and history of political science, not nasilnitsy methods of struggle, peaceful resistance, protest the company, justice, dignity, the origins, development, acts of civil protest, the national liberation movement, the laws of the state, democracy, the world revolution.

УДК 328.181

Голка В. Є.

ПОЛІТИЧНИЙ КРАУДСОРСИНГ: ТЕХНОЛОГІЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ГРОМАДСЬКОСТІ

Аналізується політичний краудсорсинг як технологія соціально-політичного діалогу. Вивчаються причини, які актуалізують використання «колективного розуму» у політиці. Досліджується зарубіжний досвід застосування краудсорсингу. Визначаються чинники, від яких залежить успішність краудсорсингових проєктів у політиці.

Ключові слова: політичний краудсорсинг, громадськість, інформаційно-комунікаційні технології.

В останні роки відбувається пошук нових дієвих технологій для взаємодії з громадськістю на усіх рівнях – від глобального до локального. Як наголошує К. Левіна, «сьогодні від моделі *co-operation* ми переходимо до моделі *co-creation*. На передній план